

580

211/13006 - 212/13000

ACC. N:R

M. 10149 : 1-14.

Landskap: Småland

Härad: Östbo

Socken: Fyrbysjöarna

Uppteckningsår: 1946

Upptecknat av: Fingal Johansson

Adress: Byggst, Jöarna, Värmsö

Berättat av: Aug. Johansson

Född år 1849 i Byggst, Fyrbysjöarna

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

SD. 10-12

A
T

Hälsat ak.

s. 1-14.

LwF. 57.

586

A
T

Svar på frågelista L.U.F. 57
Halmtak.

Materialiet och dess behandling:
Rågholm användes till Tak-
täckningsändamål. Holm av
vete, havre eller korn var ej and-
vändbar till tak. Äldre personer
ha berättat att man för omkr.
70-80 år tillbaka var ytterst nog-
med den holm som skulle användas
till tak ej tröskades hårt, d.v.s.
man aktade sig för att med
slagan skada holmen, ja de pumpa
som med händerna sköljde (pumpade)
rågkornen från åren med händerna
på det att holmen skulle vara
så "sträv" och orkadad som möjligt.

och det förekom aldrig att man använde haln till tak, som trörkats på verk. Sedan kammandes halmen, så att de i halmen förekommande kortare stråna, och grässtrån m. m. skildes från halmen. Kammen som halmen drogs igenom bestod oftast i några träribbor, eller runda trästavar som med 1 tum mellanrum spikats fast på logbalken, och sedan spetsats i övre ändan, eller och hade man en halmhäckla bestående av en plankan i vilken borrats flera hål ofta upp till 50-tal, i vilka man slagit ner spetiga järntenar. I denna "häckla" befriades halmen genom att man

Drog den mellan tenarna, från kortare halmstrån och grässtrån så halmen blev ren och fin. Stupallsprodukten kallades boss (bas) och kunde sedan taket var färdigt upp till "ryggen" användas att lägga över denna. Man svepte (förmadä) ihop så mycket halm man kunde hålla i pannan (fäppän) och så mycket kallades "ett föä" slog ett halmbund om det, så blev det en "luntta ryggningshallen". Den kammade halmen bands med halmband (2 st.) ihop i luntor (lunkä) vardera vägande omkr. 1 pund. Långhalmen gjordes i ordning strax före täckningen.

ACC. NR M. 10149: 4.

Trörkad säd kallas "mekä"
Enbart trörkad, eller pullet i ord-
ningställd långhalm kallas i
båda fallen "hällmuckä".

Vass sår e.d. har inte inom orten
använts som taktäckningsmaterial

Taktäckningen.

Om man man böjde själva tak-
täckningsarbetet satte man
upp ställningar att stå på, då
hopsen skulle läggas, och även
senare under arbetets gång behövdes
ställningen för den som bar
halm (hantlaggaren). I väggen,
omkr 50 cm. nedom hopsen
borrade man hål i dessa
hål drev man in ställnings-
naglar, som voro trästölar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Täckraften utgjordes av smala trä-
raftar. Vidjorna bundas om Täck-
raften och en burår, omks. 1 m. mellan
varje vidja. Sedan breddes halm i
ett jämnt lager utåt hela takets
längd och så att halm lagret
(omks. 15 cm. tjockt) räckte ut till
hårens yttre kant. Så lades taket
däröver som band fast i bur-
åren närmast över den föregående
vid vilken man bundit viskorna
och så förfors tills man kommit
upp till ryggen. För att man
skulle kunna arbeta på taket
hade man en s.k. krypås, att
stödja fötterna mot. Ryggningen
tillgick så: Två man satte sig
grenslä: (skremmlä) på ryggen

den ene av männen hade ena ändan av en lång actöin i handen, den andra ändan av tömmen var nere vid marken, och i denna fastgjordes en "buntta" ryggkalm = baskalm, och så halade mannen på ryggen med tömmen upp buntanden. Den andre mannen tog den och löste upp bandet, och breddde ut kalmen över ryggen och ett s. k. hänggevär lades över det samma. Hänggevåret består av två st. omkr. 3 alnar långa, runda eller klusna trästycken, i vilkas ena ändar (12 tum från ändan) vore borrarade hål, i vilka man slagit en tränagel som sammanhöll

trästyckena. Då ryggen var
färdig lorrade man på krysärens
stöv och drog ner krypäsen
några alnar, och så räpade
och slätade man till taket,
och så fortsätter man genom
att växelvis draga ner kryps-
äsen och räpa bort överflödiga
halvstrån tills hela taket var
slätt och fint. På andra håll
t. ex. i Kärda s:n, som funnas
mera skickliga halmtakläggare
än i Fryele s:n. förekom det att
man antingen med en skarp
kniv skar, eller med sax, klippte
hela taket, men denna metod
som resulterade i utmärkt vackra
och släta halmtak, har icke varit

vanligt? Fryele s:n.
Sedan taket blivit färdigräfrat
huggs hopen jämn vilket till-
gick så: En nyk t. v. en bita
(skräpks) hölls under hopen
med eggen uppåt. Med en brädlapp
slog man mot yteggen ovan-
på halmen som på så sätt av-
klipptes och hopen blev rak
och fin. Halmtak som inte varit
allt för illa åtgångna av väder
och vind har man plöjat "sko"
eller som det här i Fryele uttryckes
"täckta utanpå". Man räfrar
då med en vanlig räfra bort
marra och rutten halms från
takets, och breder sedan på halms
(ny halms) utanpå den gamla.

Bäst är dock att riva bort all gammal kaln och täcka helt och hållet nytt kalmtak.

ett väl täckt kalmtak, och bestående av gott material beräknas kunna hålla i omkr.

20 år. Ett spåntak i 25 år.

Kalmtak lägges fortfarande på gamla ladugårdar, aldrig på nya. Boningshus täckta med kaln, har icke, som någon vet funnits inom orten.

För 50 år sedan voro alla ortens ladugårdar, även vid herrgårdarna, täckta med kaln. För 20 år sedan började en och annan lägga papp eller spåntak på ladugårdar och för 10 år sedan blev det mera

huvudsakliga arbete om som-
rarna var: att gå i skogen och
hugga vidjor och raft till
kalmtak. Meddelaren vill
minnas att i arbetslön utbetalades
till honom för 100 björkvidjor,
kvistade, vridna och spetsade
med 25 öre. Arbetslön för arbetare
vid taktäckning 1 à 1.25 kr. pr. dag
vid sekelskiptet. Till att täcka ett
kalmtak åtogick 3 man, och en
ungling, eller flicka.

2 man arbetade på taket med att
breda ut kalmen och binda fast raft.
1 man till att lägga upp kalmen
till dens, samt en yngre person
som inifrån tor, emot den spetsiga
ändan på vidjan, lade den om krusen
och sedan trädde ut dens.

Bäst är dock att riva bort all gammal halms och täcka helt och hållet nytt halmtak.

ett väl täckt halmtak, och bestående av gott material beräknas kunna hålla i omkr.

20 år. Ett spåntak i 25 år.

Halmtak lägges fortfarande på gamla ladugårdar, aldrig på nya. Boningshus täckta med halms, har icke, som någon vet funnits inom orten.

För 50 år sedan voro alla ortens ladugårdar, även vid herrgårdarna, täckta med halms. För 20 år sedan började en och annan lägga papp eller spåntak på ladugårdar och för 10 år sedan blev det mera

10

7

24

allmän⁴ant att täcka nybyggda
ladugårdar med tegel, spån
eller eternit.

Orsaken till hatmlakens minsk-
ning äro dels är råghalmen
numera av sämre kvalité än
förr, den möttas inte röta
så bra som förr, dels tröskas
man numera inte rågen med
slaga utan på verk, och sådan
halv lämpas sig inte att
täcka halmtak med.

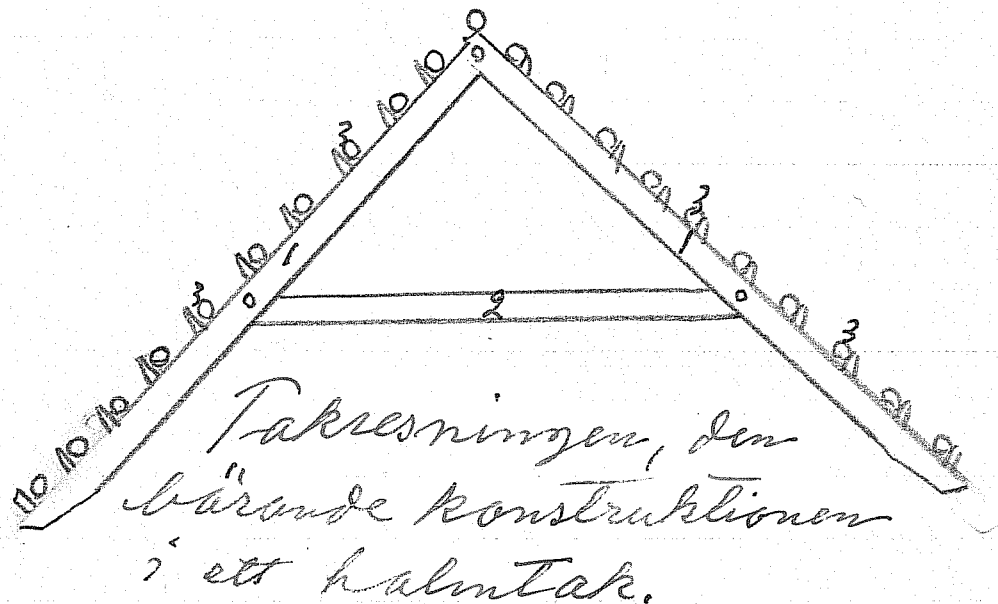
I slutet av 1890-talet började man
att använda galvaniserad järntråd
istället för vidjor och raft, att
binda fast halmtaken med.

På 1850-60-70-talen fanns det en gubbe
i Fryele, "Kisse på Kulen" vars

huvudsakliga arbete om som-
rarna var: att gå i skogen och
hugga vidjor och raft till
kalmtak. Meddelaren vill
minnas att i arbetslön utbetalades
till honom för 100 björkvidjor,
kvistade, vridna och spetsade
med 25 öre. Arbetslön för arbetare
vid takläggning 1 à 1.25 kr. pr dag
vid sekelskiftet. Till att lägga ett
kalmtak åtgick 3 man, och en
ungling eller flicka.

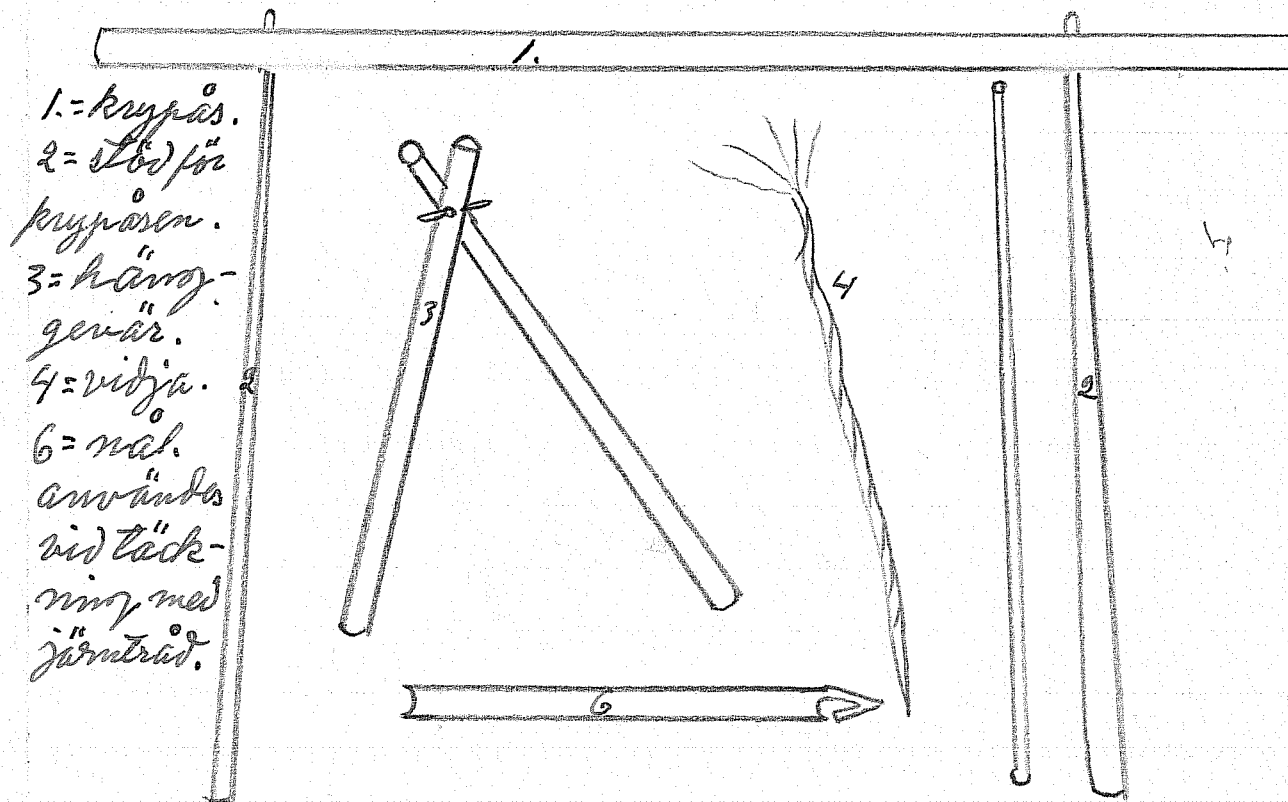
2 man arbetade på taket med att
breda ut kalmen och binda fast raft.
1 man till att lanka upp kalmen
till den, samt en yngre person
som inifrån torp emot den spetsiga
ändan på vidjan, lade den om kurasen
och sedan trädde ut den.

Landskap: Småland M. 10149: 13. Upptecknat av: Fingal Johansson
 Härad: Östbo Adress: Bygget, Gjöakra Värnamo
 Socken: Fryele Berättat av: Aug. Johansson
 Uppteckningsår: 1946 Född år 1849 i Bygget, Fryele s:n.

Takresningen, den
 bärande konstruktionen
 i ett halmtak.
 1 = spännelsen. 2 = kanbjälke
 3 = kuras, vid vilka halmen bands
 fast.

M. 10149 : 14.
 Landskap: Småland
 Härad: Östbo
 Socken: Fryele
 Uppteckningsår: 1946
 Upptecknat av: Tingal Johansson
 Adress: Bygget, Gjöåkra, Värnamo
 Berättat av: Aug. Johansson
 Född år 1849 i Bygget, Fryele s.m.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!